

EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS

KOLMAS OSAKOND

KOHTUASI MAKHMUDOVA vs. VENEMAA

(Kaebus nr 61984/17)

KOHTUOTSUS

Art 8 • Perekonnaelu austamine • Positiivsed kohustused • Venemaa ametivõimude suutmatus tagada kaebaja laste Eestisse tagastamise otsuse täitmine Haagi lapseröövi konventsiooni alusel pärast seda, kui isa oli lapsed ära viinud • Viivitused täitemenetluses • Suutmatus võtta meetmeid, et valmistada ette lapsi ning laste ja kaebaja vahelist korrapärast suhtlemist menetluse ajal • Laste vastumeelsus kaebajaga kaasamineku suhtes • Ametiasutuste vahel tõhusa koostöö puudumine • Sobimatud ja ebatõhusad täitemeetmed

STRASBOURG

1. detsember 2020. a

Käesolev kohtuotsus jõustub konventsiooni artikli 44 lõikes 2 sätestatud tingimustel. Kohtuotsust võidakse keeleliselt toimetada.

Kohtuasjas Makhmudova vs. Venemaa,

Euroopa Inimõiguste Kohus (kolmas osakond) kojana, kuhu kuuluvad
esimees Paul Lemmens,
kohtunikud Georgios A. Serghides,
Dmitry Dedov,
Georges Ravarani,
María Elósegui,
Darian Pavli,
Peeter Roosma

ja *osakonna sekretär* Milan Blaško,
võttes arvesse:

Eesti kodaniku Aminat Makhmudova (edaspidi „kaebaja”) 15. augustil 2017. aastal inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi „konventsioon”) artikli 34 alusel kohtule Venemaa Föderatsiooni vastu esitatud kaebust (nr 61984/17);

otsust teavitada Vene riiki (edaspidi: riik) kaebusest;
otsust menetleda kaebust kohtureeglite 41. reegli alusel esmajärjekorras;
vastustajariigi esitatud seisukohti ja nendele vastuseks esitatud kaebaja seisukohti;

Eesti riigi, kes kasutas konventsiooni artikli 36 lõikest 1 ja kohtureeglite 44. reeglist tulenevat õigust sekkuda menetlusse kolmanda isikuna, seisukohti, olles pidanud nõu kinnisel istungil 10. novembril 2020. aastal, tegi nimetatud kuupäeval järgmise otsuse.

SISSEJUHATUS

1. Kohtuasi puudutab Venemaa ametivõimude suutmatust täita Venemaa kohtuotsust, millega anti korraldus tagastada kaebaja lapsed rahvusvahelise lapseröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise konventsiooni alusel Eestisse.

ASJAOLUD

2. Kaebaja on sündinud 1987. aastal ja ta elab Eestis Haabneemes. Kaebajat esindas Stavropoli advokaat O. V. Sadchikova.

3. Riiki esindas M. Galperin, Venemaa Föderatsiooni esindaja Euroopa Inimõiguste Kohtus.

4. Kohtuasja asjaolud, nagu pooled on need esitanud, võib kokku võtta järgmiselt.

I. KOHTUASJA ASJAOLUD

A. Kohtuasja taust

5. 12. oktoobril 2006. aastal abiellus kaebaja Venemaa kodaniku A.-ga.

6. Kaebaja sünnitas kaks poega vastavalt 27. septembril 2010. aastal ja 8. märtsil 2014. aastal. Lastel on Venemaa ja Eesti kodakondsus.

7. Lapsed elasid kaebajaga Eestis ning kevadeti ja suviti külastasid A.-d Dagestani Vabariigis Venemaal. Hiljem anti A.-le Eesti elamisloa ning ta elas osaliselt Eestis ja osaliselt Venemaal.

8. 2015. aasta augustis teatas kaebaja A.-le, et kavatseb temast lahutada. A. ähvardas temalt lapsed ära võtta. Kaebaja peitis laste passid ära.

9. 2016. aasta alguses hankis A. Eesti Politsei- ja Piirivalveametist lastele uued passid.

10. 4. veebruaril 2016. aastal, mil kaebaja tööl oli, võttis A. vanema poja kodunt ja noorema lasteaiast ning ületas A. venna juhitud autoga Eesti ja Venemaa piiri koos lastega; ta sõitis autoga Peterburi ja lendas sealt Mahhatškalasse Dagestani Vabariigis.

B. Menetlus Eestis

11. 9. veebruaril 2016. aastal taotles kaebaja Eesti Vabariigi Justiitsministeeriumilt abi laste tagastamise saavutamiseks kooskõlas 1980. aasta rahvusvahelise lapseröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise Haagi konventsiooniga (edaspidi: Haagi lapseröövi konventsioon), millega on ühinenud nii Eesti kui ka Venemaa.

12. Harju Maakohtu 11. veebruari 2016. aasta esialgse õiguskaitse määrusega lõpetati osaliselt vanemate ühine hooldusõigus laste suhtes (ehk A.-lt võeti ära õigus otsustada laste viibimiskoha üle). Õigus otsustada laste elukoha üle anti kaebajale ning A.-l keelati lapsi Eestist ära viia. Lisaks kohustati A.-d lapsi viivitamata Eestisse tagasi tooma.

13. 5. juulil 2016. aastal lahutas Harju Maakohus kaebaja ja A. abielu. Lastel elukohaks määrati kaebaja elukoht. A.-le jäeti suhtlusõigus.

C. Menetlus Venemaal

14. 4. märtsil 2016. aastal läks kaebaja Dagestani eesmärgiga lahendada konflikt rahumeelselt, kuid see ei õnnestunud.

15. Tulemuslik ei olnud ka Moskva föderaalset vahendusinstituudi läbi viidud menetlus.

1. Haagi lapseröövi konventsiooni alusel laste Eestisse tagasitoomise menetlus

16. Kaebaja pöördus Haagi lapseröövi konventsiooni alusel laste Eestisse tagastamise nõudega Stavropoli krai Pjatigorski Linnakohtusse (edaspidi: linnakohus).

17. 20. juulil 2016. aastal rahuldab linnakohus kaebaja taotluse ning määrab, et lapsed tuleb viivitamata tagastada nende alalise elukohta Eestis. Otsuse kohaselt pidi A. laste Venemaa ja Eesti passid kaebajale üle andma ühe nädala jooksul pärast otsuse jõustumist.

18. 20. jaanuaril 2017. aastal jättis Stavropoli krai kohus (edaspidi: kraikohus) apellatsioonimenetluses nimetatud otsuse muutmata.

2. Tagastamisotsuse täitmine

19. A. kohtuotsust vabatahtlikult ei täitnud.

20. 17. märtsil 2017. aastal esitas kaebaja föderaalsele kohtutäiturite teenistusele täitekorralduse ning aadressid, kust lapsi leida võib.

21. 3. aprillil 2017. aastal algatas Dagestani Vabariigi föderaalne

kohtutäiturite teenistuse direktoraadi eritäitemenetluse rajoonidevaheline kohtutäiturite talitus (edaspidi: rajoonidevaheline kohtutäiturite talitus) täitemenetluse.

22. 10. aprillil 2017. aastal toimetati A.-le kätte 20. juuli 2016. aasta kohtuotsuse täitmise nõue (*требование об исполнении решения суда*). A. vastas, et ta ei ole takistanud laste kaebajale üleandmist. Sama kuupäeva kirjaga andis kohtutäitur M. kaebajale teada, et viimane on kohustatud ilmuma 22. mail 2017. aastal Mahhalatškalasse, et eespool nimetatud kohtuotsuse täitmise juures viibida.

23. 18. mail 2017. aastal kohustati A.-d maksma täitetasu summas 5000 Vene rubla¹, mille ta ka ära maksis.

(a) Täitmise katse 22. mail 2017. aastal

24. 22. mail 2017. aastal reisis kaebaja koos advokaadiga Haabneemest Mahhatškalasse², kuid täitmine ei õnnestunud, sest A. oli sealt koos lastega lahkunud Rostovisse Doni ääres³.

25. 24. mail 2017. aastal esitas kaebaja rajoonidevahelise kohtutäiturite talituse juhile kohtutäituri tegevuse peale kaebuse, milles väitis, et täitmismenetlust ei viidud läbi tõhusalt ning et kohtutäitur ja 20. juuli 2016. aasta kohtuotsuse täitmise katsel osalenud isikud saboteerisid nimetatud kohtuotsuse täitmist. Kohtutäituri tegevuses seaduserikkumist ei nähtud.

26. 21. juunil 2017. aastal esitas kaebaja M.-ile (täitemenetlust juhtivale kohtutäiturile) taotluse kulude, mida kaebaja oli kohtuotsuse täitmise luhtunud katsega seoses kandnud, A.-lt väljanõudmiseks. 12. juulil 2017. aastal jäeti tema taotlus rahuldamata.

27. Seejärel esitas kaebaja rajoonidevahelise kohtutäiturite talituse ja A. vastu nõude kulude, mida ta oli 22. mail 2017. aastal toimunud kohtuotsuse täitmise luhtunud katse tõttu kandnud, hüvitamiseks.

28. 20. detsembril 2017. aastal jättis Mahhatškala Kirovi Rajoonikohus kaebaja nõude rahuldamata. Pärast Vene riigi teavitamist käesolevast kaebusest tühistas Dagestani Vabariigi Ülemkohus 13. märtsil 2018. aastal eespool nimetatud kohtuotsuse ning leidis, et kohtutäituri 12. juuli 2017. aasta otsus oli ebaseaduslik, ja kohustas teda andma seaduslikku korraldust A. vastu esitatud kaebaja nõude rahuldamise kohta (vt punkti 27 eespool). Kirovi Rajoonikohus tuvastas järgmist.

„Vastustaja A., kellele oli ette teatatud kahe lapse [kaebajale] üleandmise aeg ja koht, [et nad saaksid siis kolida] kaebaja elukohta Eestis, hoidis täitetoimingu tegemisest kõrvale. [Tema esitatud] selgituste järgi lahkus ta 22. mail 2017. aastal kodunt, et minna laste ravi eesmärgil Rostovisse Doni ääres, kuid ühtegi tõendit nimetatud päeval Rostovisse Doni ääres sõitmise vajaduse kohta ei esitatud.“

29. Vahepeal ehk 18. juunil 2017. aastal teatas kohtutäitur kaebajale, et laste elukoht Mahhatškalas on kindlaks tehtud, ning uuris, millal kaebaja täitetoimingu tegemiseks Mahhatškalasse saabub.

30. 19. juunil 2017. aastal määrati A.-le 20. juuli 2016. aasta kohtuotsuse täitmata jätmise eest haldusõiguserikkumiste seadustiku artikli 17.14 lõike 1

¹ Kõnealuste sündmuste toimumise ajal ligikaudu 80 eurot.

² Vahemaa Haabneemest Mahhatškalasse on umbes 2800 km.

³ Vahemaa Mahhatškalast Rostovisse Doni ääres on umbes 900 km.

alusel haldustrahv summas 2500 rubla⁴.

31. 21. juunil 2017. aastal esitas kaebaja rajoonidevahelisele kohtutäiturite talitusele taotluse täitmismenetluse läbiviimiseks ilma tema kohalolekuta ja laste toimetamiseks Moskvasse. Ta oli nõus tasuma kõik laste ja kahe täiskasvanust saatja reisikulud. Kaebaja taotlus jäeti teadmata päeval rahuldamata.

32. 12. juulil 2017. aastal esitas kaebaja föderaalsetele kohtutäiturite teenistusele kaebuse seoses ebamõistlikult pika ajaga, mille jooksul ei suudetud 20. juuli 2016. aasta kohtuotsust täita.

33. 27. juulil 2017. aastal esitas ta föderaalsetele kohtutäiturite teenistuse juhile taotluse, et täitemenetluse viiks läbi asutuseväline täitemeeskond (*группа принудительного исполнения*), kaasates föderaalsetele kohtutäiturite teenistuse kohtutäitureid.

34. Samal päeval esitas kaebaja (rajoonidevahelisele kohtutäiturite talitusele) rajoonidevahelise kohtutäiturite talituse kohtutäiturite, kes tema väitel olid täitemenetlust tahtlikult saboteerinud, otsuste peale vaide.

(b) Täitemenetluse üleminek eriti tähtsate täitemenetluste osakonnale ning täitmise katse 7. novembril 2017. aastal

35. Vahepeal ehk 7. septembril 2017. aastal läks täitemenetlus üle föderaalsetele kohtutäiturite teenistuse eriti tähtsate täitemenetluste osakonnale (*Управление по исполнению особо важных исполнительных производств при Директоре Федеральной службы судебных приставов*).

36. 8. septembril 2017. aastal keelati A.-l ajutiselt Venemaa Föderatsiooni territooriumilt lahkumine.

37. 14. septembril 2017. aastal tehti Dagestani Vabariigi Siseministeeriumile, Dagestani Riiklikule Pedagoogikaülikoolile ning Dagestani Hariduse Järelevalve- ja Kontrolliministeeriumile erinevaid päringuid.

38. 7. novembril 2017. aastal üritas rajoonidevaheline kohtutäiturite talitus taas kord kohtuotsust A., kaebaja ja tema esindaja, Dagestani eestkosteasutuse ja psühholoogi osavõtul täita. Täitetoimingu käigus osutus laste üleandmine võimatuks, sest nad keeldusid kaebajaga kaasa minemast.

39. Pärast kohtuotsuse täitmise katset eespool nimetatud psühholoogi esitatud arvamuse järgi olid lapsed veetnud koos kaebajaga üle kahe tunni, kuid nad ei väljendanud tema suhtes mingeid positiivseid emotsioone. Arvamuse kohaselt oleks laste sunniviisiline üleandmine võinud põhjustada neile tõsise psühholoogilise trauma. Kaebajale soovitati psühholoogilist nõustamist eesmärgiga leida viis, kuidas lastega suhelda ja kontakti luua, samuti soovitati tal leida moodus, kuidas lastega enne järgmist täitmise katset kaks kuud aega veeta.

(c) Järgmised kohtuotsuse täitmise katsed

40. 22. mail ja 18. juunil 2019. aastal sõitis kaebaja jälle Mahhatškalasse, et osaleda täitmismenetluses, mis taas kord ei olnud tulemuslik, sest lapsed keeldusid kaebajaga kaasa minemast. Kaebaja sõnul käitusid kohalikud ametnikud tema ja tema esindaja suhtes esimesel korral vägivaldselt.

41. 20. juuli 2016. aasta kohtuotsus on senini täitmata.

⁴ Kõnealuste sündmuste toimumise ajal ligikaudu 40 eurot.

3. Edasised sündmused

42. 2019. aastal esitas kaebaja linnakohtule taotluse 20. juuli 2016. aasta kohtuotsuses ette nähtud täitmiseviisi muutmiseks. Ta märkis, et A. ei ole kõnealust kohtuotsust kolme ja poole aasta jooksul vabatahtlikult täitnud ning on välistanud igasuguse suhtluse kaebaja ja laste vahel, välja arvatud paar lühiajalist kohtumist lastega kohtuotsuse täitmise katsel ja paar sugulaste abil korraldatud telefonikõnet. Veel märkis ta, et kohtutäiturite katsed 20. juuli 2016. aasta kohtuotsuse täitmiseks ei kandnud vilja – A. oli kas lapsed pakku viinud või olid lapsed keeldunud kaebajaga kaasa minemast. Sellest tulenevalt esitas ta linnakohtule taotluse, et kohus kohustaks kohtutäitureid korraldama i) laste ja nende dokumentide ohutu äraviimise A. juurest olenemata laste soovidest hiljemalt 1. augustiks 2019. aastal, ii) laste toimetamise Mahhatškalast Peterburi koos täiskasvanud saatjaga ja laste üleandmise kaebajale, iii) kaebajale ja lastele kolmenädalase psühholoogilise perenõustamise Peterburi tervisekeskuses, iv) A. suhtlemise lastega Peterburis viibimise ajal iga nädala laupäeval või pühapäeval nelja tunni jooksul ajavahemikus 14:00–18:00 kaebaja juuresolekul, v) kaebaja ja laste Eestisse reisimise 23. augustil 2019. aastal.

43. 9. augustil 2019. aastal jättis linnakohus kaebaja taotluse rahuldamata. Linnakohtu hinnangul ei olnud A. täitemenetluses passiivne olnud. Linnakohus märkis, et i) täitetoimingud viidi läbi 22. mail ja 7. novembril 2017. aastal ning 22. mail ja 18. juunil 2019. aastal kaebaja, A., eestkostetasutuse, psühholoogi ja lastearsti osavõtul, ii) A. oli ilmunud täitetoiminguks ette nähtud ajal koos lastega ette nähtud kohta, iii) A. ei olnud survestanud kaebajat ega lapsi ning iv) lapsed ise olid keeldunud kaebajaga kaasa minemast. Veel tõi linnakohus esile 7. novembri 2017. aasta täitetoimingu juures viibinud psühholoogi esitatud arvamuse, mille järgi oleks kõnealusel ajal laste sunniviisiline üleandmine kaebajale põhjustanud neile tõsise psühholoogilise trauma (vt punkti 39 eespool). Lisaks leidis linnakohus, et kaebaja taotlus tulenes tema rahulolematusest 20. juuli 2016. aasta kohtuotsuse täitmata jätmisega ning selle eesmärk oli muuta nimetatud kohtuotsust, kuid see ei ole seadusega lubatud. Viimaseks märkis linnakohus, et lapsed olid pärast Eestist äraviimist veetnud Venemaal üle kolme ja poole aasta, mis ületas Haagi lapseröövi konventsiooni artiklis 12 sätestatud üheaastast uue keskkonnaga harjumise ja sellesse sulandumise ajavahemikku ning kohtuotsuse, millega nähakse ette lapse tagastamine tema koju, täitmise mõistlikku aega.

44. Kaebaja esitas apellatsioonkaebuse, millega vaidlustas linnakohtu hinnangu, et A. ei olnud täitemenetluses passiivne olnud. Ta tugines eelkõige asjaolule, et 18. mail 2017. aastal oli kohtutäitur M. määranud A.-le 5000 rubla suuruse täitmistasu 20. juuli 2016. aasta kohtuotsuse täitmata jätmise eest, ning asjaolule, et 18. juunil 2019. aastal märkis samal päeval täitmistoimingu juures viibinud psühholoog K. oma arvamuses, et A. oli takistanud kaebaja suhtlust lastega. Lisaks leidis kaebaja, et linnakohtu otsus sisuliselt tühistas 20. juuli 2016. aasta kohtuotsuse ja seadustas selle täitmata jätmise A. poolt.

45. 5. detsembril 2020. aastal jättis kraikohus kaebaja apellatsioonkaebuse rahuldamata ning jättis linnakohtu 9. augusti 2019. aasta otsuse muutmata, kinnitades selle põhjendusi.

II. ASJAOMANE ÕIGUSRAAMISTIK

A. Rahvusvaheline õigus

1. 1980. aasta rahvusvahelise lapseröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise Haagi konventsioon

46. 25. oktoobri 1980. aasta rahvusvahelise lapseröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise Haagi konventsioon jõustus Venemaa ja Eesti vahel 1. detsembril 2011. aastal. Haagi lapseröövi konventsiooni asjasse puutuvaid sätteid vt kohtuotsusest *Rinau vs. Leedu* (nr 10926/09, punktid 145–149, 14. jaanuar 2020).

2. 1989. aasta lapse õiguste konventsioon

47. 20. novembri 1989. aasta lapse õiguste konventsiooni asjasse puutuvaid sätteid vt kohtuotsusest *X vs. Läti* ([suurkoda], nr 27853/09, punktid 37–40, EIK 2013).

B. Riigisisene õigus

1. 2. oktoobri 2007. aasta föderaalseadus täitemenetluse kohta (edaspidi: täitemenetluse seadus)

48. Täitemenetluse seaduse artikkel 109.3 sätestab:

„1. Lapse äraviimine ja [seejärel] tema üleandmine peab toimuma eestkostetasutuse ja isiku, kellele laps üle antakse, juuresolekul. Vajaduse korral kaasab kohtutäitur täitemenetluse ka siseasjade asutuste esindaja, lastepsühholoogi, arsti, õpetaja, tõlgi ja muu spetsialisti.

[---]

3. [Muu hulgas] lapsega suhtlemise korda sätestava täitedokumendi täitmine sisaldab kohtutäituri kohustust tagada [isiku, kelle kasuks kohtuotsus tehti,] ja lapse vaheline takistusteta suhtlus kohtu määratud korras.

4. [Muu hulgas] lapsega suhtlemise korda sätestava täitedokumendi täitmisel peab kohtutäitur kindlaks tegema, et vastustaja ei takista [isiku, kelle kasuks kohtuotsus tehti,] ja lapse vahelist suhtlust. Kui selliste takistuste puudumine on kindlaks tehtud, lõpetab kohtutäitur täitemenetluse kooskõlas föderaalseaduse artikli 47 lõike 1 punktiga 1. Kui täitetoimingut peab kordama ja kohaldama peab sunnimeetmeid, siis [isiku, kelle kasuks kohtuotsus tehti,] taotlusel tühistab vanemkohtutäitur või tema asendaja kohtutäituri otsuse täitemenetluse lõpetamise kohta.

5. Selle artikli sätted kehtivad täitedokumentide, millega määratakse õigusvastaselt Venemaa Föderatsiooni viidud või seal kinni hoitava lapse tagastamine või millega tagatakse sellise lapsega suhtlemise õigus rahvusvahelise lepingu alusel, [millele] Venemaa Föderatsioon [on alla kirjutanud], täitmisele. Kohtutäitur teavitab keskasutust [millele on tehtud ülesandeks tagada rahvusvahelisest lepingust tulenevate kohustuste täitmine riigi poolt] täitemenetluse edenemisest, saates täitemenetluses tehtud otsuste koopiad asjaomase otsuse tegemisele järgneval päeval.“

49. Kui vastustaja ei täida täitedokumendis sisalduvaid kohustusi nende vabatahtlikuks täitmiseks ette nähtud aja jooksul, siis nõuab kohtutäitur vastustajalt täitmistasu ja määrab nimetatud kohustuste täitmiseks uue tähtaja (artikli 105 lg 1).

50. Kui vastustaja ei täida kohustusi ka uue tähtaja jooksul, siis koostab kohtutäitur haldusõiguserikkumise protokoll kooskõlas haldusõiguserikkumiste

seadustikuga ning määrab vastustajale täitedokumentis sisalduvate kohustuste täitmiseks uue tähtaja (artikli 105 lg 2).

51. Kui vastustaja rikub täitemenetluse seadust, siis võetakse vastustaja Venemaa seaduste alusel haldus- või kriminaalvastutusele (artikkel 113).

2. Venemaa Föderatsiooni haldusõiguserikkumiste seadustik (mis jõustus 4. mail 2011. aastal)

52. Haldusõiguserikkumiste seadustik kehtestab karistused lapsevanemale, kes takistab alaealisel oma teise vanemaga suhelda (eeldusel, et selline suhtlemine ei ole lapse huvidega vastuolus) või tahtlikult varjab alaealise viibimiskohta või ei täida alaealise elukohta määravat kohtuotsust. Sellise teo eest võidakse karistada haldustrahviga summas 2000–3000 rubla ja korduva rikkumise puhul summas kuni 5000 rubla või kuni viiepäevase haldusarestiga (artikli 5.35 lõiked 2 ja 3).

53. Mitterahalise kohustuse täitmata jätmise eest vastustaja poolt kohtutäituri määratud tähtjaks pärast täitmistasu maksmise kohustuse kehtestamist karistatakse haldustrahviga summas 1000–2000 rubla (artikli 17.15 lg 1).

3. Venemaa Föderatsiooni perekonnaseadus

54. Laste kasvatamist puudutavates asjades tehtud kohtuotsuseid pööravad kohtutäituri täitmisele tsiviilkohtumenetlust reguleerivates õigusaktides ette nähtud korras. Kui üks vanematest (või muu isik, kelle hoole all laps on,) takistab kohtuotsuse täitmist, kohaldatakse tema suhtes tsiviilkohtumenetlust reguleerivates õigusaktides sätestatud meetmeid (artikli 79 lg 1).

55. Kui kohtuotsuse sundtäitmine tähendab lapse äravõtmist ja tema paigutamist teise isiku hoole alla, siis tuleb kaasata asjaomane eestkostetasutus ja isik(ud), kelle hoole alla laps antakse. Vajaduse korral võib kaasata ka siseasjade organi esindaja, lastepsühholoogi, arsti, õpetaja, tõlgi ja muu spetsialisti. Kui lapse üleandmist määravat kohtuotsust ei ole võimalik täitmisele pöörata lapse huve kahjustamata, siis võib lapse kohtumääruse alusel ajutiselt paigutada orbude ja vanemliku hoolitsuseta jäänud laste asutusse (artikli 79 lg 2).

ÕIGUSKÜSIMUSED

I. KONVENTSIOONI ARTIKLI 8 VÄIDETAV RIKKUMINE

56. Kaebaja kaebas selle üle, et Venemaa ametivõimude suutmatus täita 20. juuli 2016. aasta kohtuotsust, millega määrati tema laste tagastamine Eestisse, rikkus tema õigust perekonnaelu austamisele, mis tuleneb konventsiooni artiklist 8, mis on sõnastatud järgmiselt:

Artikkel 8

„1. Igaühel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu [---].

2. Ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.”

A. Vastuvõetavus

57. Riik leidis, et kaebus on alltoodud põhjustel (vt punkti 60 allpool) selgelt põhjendamatu.

58. EIK-i hinnangul ei ole kaebus selgelt põhjendamatu ega muudel konventsiooni artiklis 35 nimetatud alustel vastuvõetamatu. Seetõttu tuleb kaebus tunnistada vastuvõetavaks.

B. Sisu

1. Poolte seisukohad

(a) Kaebaja

59. Kaebaja väitis, et kohtuotsust, millega määrati tema taasühinemine oma lastega, ei suudetud pikka aega täita, sest alates 2017. aasta aprillist ei olnud täitetoimingud üldiselt tõhusad ega järjekindlad. Täitmine oleks õnnestunud vaid juhul, kui täitemenetluses osalenud isikud, sealhulgas kohtutäiturid, politsei, eestkostesutused ja psühholoogid, oleksid võtnud otsustavaid ja professionaalseid meetmeid, kuid seda ei tehtud. Sellest tulenevalt ei ole neli aastat hiljem 20. juuli 2016. aasta kohtuotsust ikka veel täidetud ja võib juhtuda, et perekondlik side, mida kaebaja lootis oma poegadega taastada pärast nende Eestisse naasmist, on jäädavalt katkenud.

(b) Riik

60. Riigi hinnangul ei ole konventsiooni artiklist 8 tulenevat kaebaja õigust perekonnaelu austamisele rikutud. Kaebajalt ei võetud vanemlikku vastutust ära ning A. ei takistanud tal lastega suhelda. Riigisisised ametivõimud võtsid kõiki meetmeid, mis olid 20. juuli 2016. aasta kohtuotsuse täitmiseks vajalikud. Laste üleandmine kaebajale osutus täitemenetluse käigus siiski võimatuks, sest lapsed keeldusid emaga kaasa minemast. Kuigi psühholoog oli soovitanud kaebajal esmalt taastada side oma poegadega, et kohtuotsust oleks võimalik täita (vt punkti 39 eespool), ei väljendanud kaebaja mingit soovi seda teha – ta ei palunud seda võimalust ei A.-lt ega viimase vanematelt, kuigi A.-l ei olnud midagi selle vastu. Riik leidis, et kohtuotsuse täitmise katsetel täitsid riigisisised ametivõimud kõiki kohustusi, kuid esines asjaolusid, mis välistasid laste viivitamatu tagastamise Eestisse.

(c) Kolmas isik

61. Eesti riik leidis, et kuni tagastamisotsus on jõus, eeldatakse, et laste tagastamine Eestisse on laste parimates huvides (vt *M. A. vs. Austria*, nr 4097/13, punkt 136, 15. jaanuar 2015). Veel rõhutas Eesti riik Haagi lapseröövi konventsiooni artiklile 11 viidates, et tagastamisotsus tuleb täita kiiresti (vt *Maire vs. Portugal*, nr 48206/99, punkt 74, EIK 2003-VII) ning kui laste isa käitub selgelt õigusvastaselt, ei saa välistada sanktsioonide rakendamist (vt *Shaw vs. Ungari*, nr 6457/09, punkt 76, 26. juuli 2011). Eesti riik märkis, et Vene riik ei esitanud ühtegi tõendit tagastamisotsuse täitmiseks tehtud toimingute kohta, vaid üritas põhjendada, miks laste tagastamine võimalik ei olnud. Need väited läksid vastuollu Venemaa kohtute otsustega, millega seati kohustus lapsed tagastada ning mis olid jõus ja mida ei saanud täitemenetluse käigus muuta. Laste

soovimatust emaga kaasa minna ei saa käsitada nende tagastamata jätmise õigusliku alusena (vt *Bianchi vs. Šveits*, nr 7548/04, 22. juuni 2006, ning *Raw jt vs. Prantsusmaa*, nr 10131/11, 7. märts 2013). Sellist tõrksust saab pidada riigisisestest ametivõimudest tulenevaks, sest nende tegevusetuse tõttu katkes kaebaja ja laste vaheline suhtlus ning lapsed võõrandusid emast. Samuti ei saa laste tagastamata jätmise aluseks pidada Vene riigi viidatud psühholoogi arvamust. Täitemenetluses ei olnud rakendusametustel (riigi täitevõimu esindajatel) õigust kohtuotsuseid eirata või muuta. Eesti riik leidis, et tagastamisotsuse täitmiseks vajalike kohaste ja tõhusate toimingute tegemata jätmine riigisiseste ametivõimude poolt aitas lapsevanemast nn röövijal ebaseaduslikust tegevusest kasu saada, mis rikkus konventsiooni artiklit 8 (vt *Ignacolo-Zenide vs. Rumeenia*, nr 31679/96, EIK 2000-I; *Iglesias Gil ja A.U.I. vs. Hispaania*, nr 56673/00, EIK 2003-V; *V. P. vs. Venemaa*, nr 61362/12, 23. oktoober 2014; ning *M. R. ja L. R. vs. Eesti* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 13420/12, 15. mai 2012).

2. EIK-i hinnang

(a) Tagastamisotsuste täitmist puudutavad üldpõhimõtted

62. Artikli 8 põhieesmärk on kaitsta isikut ametivõimude omavolilise sekkumise eest. Perekonnaelu tõhus austamine võib lisaks sisaldada positiivseid kohustusi. Kuid puudub kindel piir riigi positiivsete ja negatiivsete kohustuste vahel nimetatud artikli alusel. Kohaldatavad põhimõtted on aga samad. Mõlemal juhul tuleb silmas pidada õiglast tasakaalu üksikisiku ja ühiskonna kui terviku võistlevate huvide vahel ning mõlemal juhul on riigil teatud kaalutusõigus (vt *Oller Kamińska vs. Poola*, nr 28481/12, punkt 82, 18. jaanuar 2018, edasiste viidetega).

63. Konventsiooni artiklist 8 tulenevad riigi positiivsed kohustused hõlmavad lapsevanema õigust meetmetele, mille eesmärk on lapsevanema taasühinemine lapsega, ning riigisiseste ametivõimude kohustust selliseid meetmeid võtta (*ibid.*, punkt 83, edasiste viidetega).

64. Samas ei ole riigisiseste ametivõimude kohustus selliseid meetmeid võtta absoluutne, sest lapsevanema taasühinemine lapsega, kes on mõnda aega teise vanemaga elanud, ei pruugi juhtuda kohe ning see võib nõuda ettevalmistusi. Ettevalmistuse olemus ja ulatus olenevad iga konkreetse kohtuasja asjaoludest, kuid kõigi asjaosaliste vaheline teineteisemõistmine ja koostöö on alati olulised. Kuigi riigivõimud peavad sellist koostööd igati edendama, peab sunni kohaldamise kohustus olema piiratud, sest konventsiooni artikli 8 alusel tuleb arvestada kõikide asjaosaliste huve, õigusi ja vabadusi ning eelkõige lapse huve ja tema õigusi. Kui lapsevanema ja lapse vaheline suhtlus ohustab neid huve või riivab neid õigusi, on riigivõimud kohustatud saavutama õiglase tasakaalu nende vahel (vt eespool viidatud *M. A. vs. Austria*, punkt 106, edasiste viidetega).

65. Laste vastu suunatud sunnimeetmed ei ole selles delikaatses valdkonnas soovitatavad ning need võib isegi välistada kui meetmed, mis ei ole lapse huvides. Samas ei saa sanktsioone välistada olukorras, kus lastega koos elav lapsevanem käitub õigusvastaselt (vt *M. K. vs. Kreeka*, nr 51312/16, punkt 77, 1. veebruar 2018; eespool viidatud *M. A. vs. Austria*, punkt 107; ja *P. P. vs. Poola*, nr 8677/03, punkt 92, 8. jaanuar 2008).

66. Konventsiooni tuleb kohaldada kooskõlas rahvusvahelise õiguse

põhimõtetega, eelkõige inimõiguste rahvusvahelist kaitset puudutavate põhimõtetega. Rahvusvahelise lapseröövi vallas tuleb konventsiooni artiklist 8 konventsiooniosalistele tulenevaid positiivseid kohustusi tõlgendada 25. oktoobri 1980. aasta rahvusvahelise lapseröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise Haagi konventsiooni ja 20. novembri 1989. aasta lapse õiguste konventsiooni valguses, mis peavad kõige olulisemaks lapse huve (vt eespool viidatud kohtuasju *Oller Kamińska*, punkt 84, *M. A. vs. Austria*, punkt 108, edasiste viidetega; ning samuti *Vladimir Ushakov vs. Venemaa*, nr 15122/17, punktid 76–105, 18. juuni 2019).

67. Sellistes asjades hinnatakse meetme kohasust selle järgi, kui kiiresti see aitab otsust täita. Vanemliku vastutuse andmisega, sealhulgas jõustunud otsuse täitmisega seotud menetlus peab toimuma kiiresti, sest mida kauem see aega võtab, seda tõenäolisem on lapse ja temast lahus elava vanema suhte pöördumatu kahjustumine. Haagi lapseröövi konventsioon tunnistab seda asjaolu, sest selles on sätestatud rida meetmeid mis tahes konventsiooniosalisse viidud või seal õigusvastaselt kinni hoitava lapse viivitamatuks tagastamiseks. Haagi lapseröövi konventsiooni artikli 11 alusel peab asjasse puutuv kohus või haldusorgan lapse tagastamise menetluses viivitamata tegutsema ning kui kuue nädala jooksul ei ole otsust tehtud, siis võib taotleda selgitust viivitamise põhjuste kohta (vt eespool viidatud *M. A. vs. Austria*, punkt 109, edasiste viidetega).

68. Oluliste asjaolude muutumine võib erandkorras õigustada lõpliku tagastamisotsuse täitmata jätmist. Siiski peab EIK olema veendunud, et oluliste asjaolude muutumist ei põhjustanud see, et riik ei võtnud kõiki meetmeid, mida saab tagastamisotsuse täitmise lihtsustamiseks mõistlikult eeldada (vt *Sylvester vs. Austria*, nr 36812/97 ja 40104/98, punkt 63, 24. aprill 2003).

(a) Põhimõtete kohaldamine käesolevas kohtuasjas

69. EIK märgib kohe alguses, et kaebaja suhe oma poegadega kujutab endast perekonnaelu konventsiooni artikli 8 lõike 1 tähenduses ning ükski menetlusosalistest ei ole väitnud vastupidist.

70. 20. juuli 2016. aasta Stavropoli krai Pjatigorski Linnakohtu otsusega määrati, et lapsed tuleb Venemaalt, kuhu nende isa oli nad õigusvastaselt viinud, viivitamata tagasi saata nende alalisse elukohta Eestis. Nimetatud kohtuotsus jõustus lõplikult 20. jaanuaril 2017. aastal.

71. Kuna laste isa 20. juuli 2016. aasta kohtuotsust vabatahtlikult ei täitnud, esitas kaebaja 17. märtsil 2017. aastal rajoonidevahelisele kohtutäiturite talitusele taotluse täitemenetluse alustamiseks ning 3. aprillil 2017. aastal rajoonidevaheline kohtutäiturite talitus selle ka alustas. Kuid neli aastat hiljem on 20. juuli 2016. aasta kohtuotsus ikka täitmata.

72. EIK-i ülesanne on seega hinnata, kas riigisisesed ametivõimud võtsid täitemenetluse käigus kiireid ja kohaseid meetmeid kaebaja perekonnaelu õiguste kaitsmiseks, nagu kohtuotsused ette nägid. Selleks võtab EIK arvesse viisi, kuidas riigisisesed ametivõimud täitemenetlust korraldasid ja läbi viisid.

73. Esimest korda üritati tagastamisotsust täita 22. mail 2017. aastal ehk varsti pärast täitemenetluse alustamist. Kuid otsust ei saanud täita, sest samal päeval oli isa koos lastega lahkunud Mahhatškalast Rostovisse Doni ääres. Teist korda üritati tagastamisotsust täita ligi kuus kuud hiljem ehk 7. novembril 2017. aastal pärast täitemenetluse materjalide üleandmist rajoonidevaheliselt kohtutäiturite talituselt föderaalset kohtutäiturite teenistuse eriti tähtsate täitemenetluste osakonnale. Riik seda viivitust ei põhjendanud. EIK märgib, et

tagastamismenetluses on murettekitavad juba palju lühemad viivitused. Teine katse luhtus, sest tol ajal vastavalt seitsme- ja kolmeaastane laps keeldusid kaebajaga kaasa minemast.

74. Seejärel tekkis täitemenetluse veelgi pikem ehk pooleteiseaastane paus (mida riik jällegi ei põhjendanud); kohtuotsuse täitmise järgmised katsed tehti 22. mail ja 18. juunil 2019. aastal ehk pärast Vene riigi teavitamist käesolevast kaebusest. Laste vastuseisu tõttu luhtusid ka need katsed.

75. EIK märgib, et üheleki neljast katses 20. juuli 2016. aasta kohtuotsust täita ei eelnenud mingeid meetmeid laste ettevalmistamiseks ning ülemineku nende jaoks sujuvaks ja psühholoogiliselt vastuvõetavaks tegemiseks, kuigi 7. novembri 2017. aasta katsesse kaasatud psühholoog oli oma arvamuses sõnaselgelt väljendanud, et lastele tõsise psühholoogilise trauma tekitamise vältimiseks tuleb enne nende isalt kaebajale üleandmist teha ettevalmistusi (vt punkti 39 eespool).

76. Veel võtab EIK arvesse asjaolu, et kaebaja Eestis asuva elukoha ja Venemaal täitemenetluse läbiviimise koha vaheline kaugus on 2800 km ehk kaebaja pidi täitemenetluses osalemiseks kandma märkimisväärseid kulutusi; seega oleksid kohtutäiturid pidanud tegema hoolikaid ettevalmistusi. Kuid kohtutoimikust ei nähtu, et mingeid ettevalmistusi oleks tehtud.

77. EIK tunneb muret asjaolu pärast, et 2019. aastal kaebaja algatatud menetluses 20. juuli 2016. aasta kohtuotsuse täitmise viisi muutmiseks põhjendas linnakohus riigisiseste ametivõimude suutmatust lapsi Eestisse tagastada laste vastuseisuga kaebajaga kaasa minemisele. EIK-i arvates oli laste vastumeelsus Eestisse naasmise suhtes arusaadav, sest nad olid väga noored ja 7. novembril 2017. aastal toimunud kohtuotsuse täitmise katse ajaks olid nad ühe aasta ja üheksa kuud olnud vaid isa hoole all. Kuid selline vastumeelsus tulenes peamiselt asjaolust, et täitemenetlust juhtinud riigisisese ametivõimud ei võtnud ühtegi meetet, mida neilt oleks võinud mõistlikult eeldada laste tagastamise otsuse õigeaegseks täitmiseks või vähemalt laste ja kaebaja vahel korrapärase suhtluse tagamiseks menetluse ajal, et mitte pöördumatult kahjustada nende suhet ja et säilitada head väljavaated kaebaja kasuks tehtud kohtuotsuse täitmiseks. EIK kordab, et tagastamismenetlusega käib kaasas oht, et märkimisväärselt pika aja möödumine võib mitteresidentidest lapsevanema olukorda pöördumatult kahjustada. EIK leiab seega, et laste vastuseisu kaebajaga kaasaminemisele ei saa praeguse kohtuasja asjaoludel käsitleda tagastamisotsuse täitmata jätmise õigusliku alusena.

78. EIK-i rabab ka asjaolu, et linnakohtu otsuses esitatud järeldused – milles märgiti märkimisväärselt pika aja möödumist laste Eestist äraviimisest, nende kohanemist uue keskkonnaga Venemaal ning laste tagastamise otsuse täitmiseks ette nähtud mõistliku tähtaja möödumist – olid midagi tunduvalt enam kui kaebaja taotluse 20. juuli 2016. aasta kohtuotsuse täitmise viisi muutmiseks rahuldamata jätmise (vt punkti 42 eespool). EIK nõustub kaebajaga, et need järeldused sisuliselt tühistasid kõnealuse kohtuotsuse ja vihjasid, et igasugused järgnevad täitmismeetmed oleksid asjatud. EIK-i hinnangul viibisid lapsed liiga pikka aega Venemaal riigi suutmatuse tõttu võtta kõiki meetmeid, mida võib tagastamisotsuse täitmise hõlbustamiseks mõistlikult eeldada, ning seega ei ole lõpliku tagastamisotsuse täitmata jätmise õigustatud.

79. Kuigi EIK sõnaselgelt palus riigil esitada igakülgne kirjeldus kõikidest Venemaa ametivõimude käsutuses olevatest meetmetest, sealhulgas

kohtutäiturite, politsei, hoolekandeesutuste jt käsutuses olevatest meetmetest kohtuotsuste täitmiseks käesolevaga asjaga sarnastes asjades, riik seda ei teinud. Seega järeldeb EIK, et kaebaja laste Haagi lapseröövi konventsiooni alusel tagastamiseks tehtud kohtuotsuste täitmisel puudus tõhus riigisiseste ametivõimude koostöö.

80. Eeltoodu alusel saab EIK järeldebada, et Venemaa ametivõimude võetud meetmed Stavropoli krai Pjatigorski Linnakohtu 20. juuli 2016. aasta otsuse täitmiseks ning kaebaja ja laste taasühinemiseks ei olnud kohased ega tõhusad.

81. Eeltoodu tõttu on konventsiooni artiklit 8 rikutud.

II. KONVENTSIOONI ARTIKLI 41 KOHALDAMINE

82. Konventsiooni artikkel 41 sätestab:

„Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle protokolli on rikutud ja konventsiooniosalise õigus lubab ainult osalist hüvitust, võib kohus vajaduse korral määrata kahjustatud poolele õiglase hüvituse.”

A. Kahju

83. Kaebaja nõudis 20 000 eurot mittevaralise kahju eest.

84. Riik leidis, et kaebaja mittevaralise kahju hüvitise nõue on liiga suur ja ebamõistlik ning see ei ole EIK-i praktikaga kooskõlas.

85. Sisuliste järelduste valguses ja arvestades asjaolu, et kaebaja kasuks tehtud kohtuotsust ei ole tänini täidetud, mõistab EIK õiglase hinnangu alusel mittevaralise kahju eest kaebaja kasuks välja 12 500 eurot, millele lisanduvad võimalikud maksud.

B. Kulud

86. Kaebaja nõudis ka 4106.39 eurot kulude katteks. See summa hõlmab advokaadi tasu, reisi- ja postikuluseid, mida kaebaja kandis Venemaa kohtutes toimunud menetlustes, täitemenetluses ja EIK-is toimivas menetluses osalemiseks. Kaebaja esitas oma kulude kohta väga üksikasjaliku kirjelduse koos neid tõendavate dokumentidega.

87. Riik leiab, et kaebaja ei ole advokaadi tasu tegelikku maksmist tõendanud, tema postikulud ei olnud rangelt vajalikud (ehk kaebaja oleks võinud rahvusvahelise erikullerteenuse asemel kasutada riiklikku postiteenust) ning tema reisikulud ei olnud käesoleva asjaga seotud. Riigi hinnangul tuleks kaebaja nõue kulude hüvitamiseks täielikult rahuldamata jätta.

88. EIK-i praktika kohaselt on kaebajal õigus kulude hüvitamisele vaid siis, kui on tõendatud, et need on ka tegelikult ja põhjendatult kantud ning mõistlikus summas. Võttes arvesse EIK-i käsutuses olevaid dokumente ja eespool toodud kriteeriume, leiab EIK käesolevas asjas, et on mõistlik määrata kõikide kulude katteks hüvitis summas 4000 eurot ja sellele lisanduvad võimalikud maksud.

C. Viivis

89. EIK peab kohaseks viivise määra sidumist Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmääraga, mida suurendatakse kolme protsendipunkti võrra.

SELLEST LÄHTUDES KOHUS ÜHEHÄÄLSELT

1. *tunnistab* kaebuse vastuvõetavaks;
2. *leiab*, et konventsiooni artiklit 8 on rikutud;
3. *leiab*,
 - (a) et vastustajariik peab kaebajale maksma kolme kuu jooksul kohtuotsuse jõustumise päevast konventsiooni artikli 44 lõike 2 kohaselt alljärgnevad summad, mis konverteeritakse vastustajariigi valuutasse arvelduspäeval kehtiva vahetuskursi alusel:
 - (i) 12 500 (kaksteist tuhat viissada) eurot ja sellele lisanduvad võimalikud maksud mittevaralise kahju eest;
 - (ii) 4000 (neli tuhat) eurot ja sellele lisanduvad võimalikud maksud kulude katteks;
 - (b) et eespool nimetatud kolmekuulise tähtaja lõpu ja tasumise vahelise aja eest tuleb eespool nimetatud summadelt maksta viivist määra järgi, mis vastab Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmäärale, suurendatuna kolme protsendipunkti võrra;
4. *jätab* rahuldamata kaebaja ülejäänud õiglase hüvitise nõude.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 1. detsembril 2020. aastal kohtureeglite 77. reegli lõigete 2 ja 3 kohaselt.

Milan Blaško
Sekretär

Paul Lemmens
Esimees